

GIAMBATTISTA VICO: EĞİTİM VE BİLİM*

Nurdan YILDIZ YÜCEL

Talip KABADAYI**

ÖZET

Giambattista Vico'nun (1668-1744) ilk özgün felsefe eseri *On the Study Methods of Our Time* ("Çağımızın Araştırma Yöntemleri Üzerine") adlı eseridir ve bu çalışmada antikçağ ile modern çağ arasındaki yöntemlere dair çekişmeleri ele alırken, hümanist eğitimin doğasına ilişkin göz ardı edilemeyecek felsefi argümanlar geliştirir. Hepsinden öte, bu kitapta Vico hümanizma karşısında bilimcilik (*scientism versus humanism*) tartışmasına can alıcı bir katkı sağlayacak şekilde klasik ve modern kültürün mezyetlerini karşılaştırarak, Kartezyen dünya görüşünün bir sonucu olan bilginin bölümlere ayrılmasını hatta parçalanmasını şiddetle eleştirir ve yadsır. Kartezyen kuru mantığın karşısına hümanistik gelenele çıkan Vico, hafıza ve imgelemin değerini teslim eden kapsayıcı hümanist bir bilim ve eğitim anlayışına duyulan gereksinimi apaçık gözler önüne serer. İşte Kartezyen felsefeyle hesaplaşan Vico'nun çok önemli ve ihmal edilen ya da çok bilinmeyen bir yanı da bilim ve eğitim konusundaki görüşleridir. Bu çalışmada Vico'nun bilim ve eğitim konusundaki görüşleri gözler önüne serilmeye çalışılacak ve günümüzde karşılaştığımız eğitim meselelerine Vico'nun felsefi görüşleri ışığında bakılacak ve çözüm önerileri getirilecektir.

Anahtar sözcükler: Bilim, hakikat, araştırma, eğitim, tarih, mantık, hafıza, imgelem

(Giambattista Vico on Education and Science)

ABSTRACT

Giambattista Vico's (1668-1744) first original philosophical work is titled as *On the Study Methods of Our Time* in which he develops crucial philosophical arguments regarding the nature of humanistic education as well as the conflicts on method between ancient and modern era. Above all, Vico, in this book, compares the merits of classical and modern cultures with each other in order to contribute essentially to argument on scientism versus humanism and he criticizes and rejects the fragmentations and divisions of knowledge resulted from Cartesian world view. Vico, who stands up with humanistic tradition against Cartesian crude logic, spells out the needed conception of humanistic science and education stressed both memory and education. Hence, Vico's ideas on science and education are either unknown or ignored in his general philosophy. This paper is interested in setting forth Vico's thoughts on science, education and history as well as offering solutions to the educational problems that we face today in the light of Vico's philosophical ideas.

Keywords: Science, truth, research, education, history,, logic, memory, imagination

---

* Bu çalışma Prof.Dr. Talip Kabadayı danışmanlığında yürütülüp tamamlanmış Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar: Adnan Menderes Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi, tkabadayi@adu.edu.tr

Giriş

Günümüzde bile egemenliğini sürdüren Kartezyen felsefenin kurucusu Descartes (1596-1650) *Metot Üzerine Konuşma* adlı eserinde aslında modern eğitim kuramının temellerini oluşturan ilkeler ve kabuller de öne sürmüştür. Buna göre, bütün insanlar eşit öğrenme yetisiyle donatılmışlardır; eş deyişle, doğruyu yanlıştan ayırt etme ve doğru hüküm verme yetisi olan sağduyu (akıl) doğuştan bütün insanlara eşit dağıtılmıştır. Dahası bu sağduyu veya insan akli geliştirilebilir ve geliştirilmelidir de. Sağlam bir zihin ve akla sahip olmak yetmez, zira asıl önemli olan onu doğru ve iyi kullanmaktır. Akıl sıkı bir yöntemle güçlendirilerek geliştirilir; bu yöntem bize bilgi adını hak edecek şeylerin kabul edilmesinde ya da yadsınmasında ölçütler sağlayacaktır. İşte modern eğitimde bir şeyin doğru kabul edilmesinde çok önemli olan ispat, kanıt ve açık-seçik olma Kartezyen düşüncenin temel kabulleridir. Descartes bunu yönteminin ilk kuralı olarak öne sürer: açık seçik algılamadığımız; dolayısıyla şüphe ettiğimiz, hiçbir şeyi doğru olarak kabul etmemeliyiz. Buna göre tüm eğitimin amacı akli mükemmelleştirmek ve mümkün olduğunca sağlam yargıda bulunmaktır; burada esas olan “doğru düşünmektir”. Fizik, geometri, astronomi vb. asıl hedefi budur hatta bizi karmaşık, bulanık ve muğlak fikirlerden kurtarmak, açık ve doğru fikirlere ulaştırmaktır. Descartes kendisinden asla kuşku duyulmayacak açık seçik bir önermeye ulaşmak istiyordu çünkü bilim ve felsefe ancak ve ancak açık ve seçik fikirlerle yapılırdı. Ona göre açık ve seçik fikirler insan aklında doğuştan vardır; bu bağlamda zihnin iki asli fonksiyonu da sezgi ve tümdengelimdir. İşte zihnin bu temel fonksiyonlarıyla yanılma ve hata korkusu taşımadan bilgi ve bilme iddialarında bulunabiliriz.

Vico; Napoli Üniversitesi’nde retorik profesörüken öğrenci ve öğretim üyelerine yedi yıl üst üste her yıl derslere başlarken açılış dersi olarak yedi şahane konuşma yapmıştır. İşte 1709 yılında yaptığı “Çağımızın Araştırma Yöntemleri Üzerine” başlıklı açılış konuşmasında esasen Kartezyen eğitim felsefesi anlayışının eksikliğini gediğini ortaya döküp sıkıca eleştirir. Özellikle eğitimin hedefleri bakımından Vico ve Kartezyen felsefenin görüşleri taban tabana zıttır. Aslında Vico’nun dehası ve çalışmalarının özgünlüğü çağdaş meslektaşları tarafından takdir edilmemiş çoğunlukla ondan sonraki düşünürlerce kabul edilmiştir.

Vico hakikat ve doğruluğun ölçütünün, yani Kartezyen felsefenin, açık seçik fikirler olduğu görüşünü eleştirerek bunun psikolojik ve öznel bir ölçüt olduğunu belirtir. İşte Vico, *Yeni Bilim* adlı eserinde Kartezyen doğruluk ilkesinin yerine başka bir ilke getirir; buna göre, biz ancak

kendimizin yaptığı ve sebep olduğu şeyi doğru ve sağlam bir şekilde bilebiliriz. Bu ünlü “verum-factum” ilkesidir. Bu ilkeye göre hakikat olguya dönüştürülür; buna göre hakikatin ölçütü ve kuralı onu yapmış olmaktır. Bu nedenle insan ancak kendisinin yaptığı şeylerin tam bilgisine sahip olabiliyorsa, tarihi de yapan insan olduğuna göre insan tarihi doğadan bile daha doğru bir şekilde bilir. Dolayısıyla tarih, insan nesnesi olma niteliğini taşır.

Bu bağlamda, “On The Study Methods of Our Time” adlı eserini incelediğimizde, Vico’ya göre, insanlar elimizdeki sanat ve bilim dallarına daha başka hangilerinin eklenmesi gerektiğine dikkat çekme sorumluluğunu üstüne almakta ve insan aklının eksiksiz mükemmelliğe erişmesi için bilgi dağarcığımızı nasıl zenginleştireceğimize dair öneriler sunma çabasındalar fakat “kültürel eksikliklerimizi” nasıl giderebileceğimiz konusunda düşünmüyorlar; buna mukabil tam ve kusursuz bir bilimler sistemi elde etmenin yollarını arıyorlar. Bu durum, gücün doruklarını tutanların mükemmeli ve sonsuzu arzularından kaynaklanmaktadır. Hiç şüphe yok ki insanın bilgisine sunulan her şey tıpkı insanın kendisi gibi sınırlı ve noksandır. Modern çağ insanı olarak bizler Eskiçağ insanların hiçbir şekilde farkında olmadıkları pek çok şeyi keşfettik; öte yandan Eskiçağ insanları bizim hala bilmediğimiz pek çok şeyi biliyorlardı. Entelektüel ya da pratik uğraşların bazı dallarında ilerlememize olanak sağlayan pek çok tekniğe sahibiz; aynı şekilde onlar da başka alanlarda ilerleme sağlayacak yeteneklere sahiptiler. Bütün uğraşlarını bizim neredeyse tamamen görmezden geldiğimiz belli sanatlara adadılar; bizlerse onların belli ki küçümsediği bazı başka sanat dallarının peşinden gitmekteyiz. Antik çağ insanları tarafından uygun biçimde birleştirilen pek çok disiplin bizim tarafımızdan ayrıştırılmıştır; onlar tarafından işe yaramaz bir şekilde ayrı tutulan bazı disiplinleri de biz birleştirilmiş olarak ele almaktayız. Sonuç olarak birçok kültür kolu hem görünüşünü hem de adını değiştirmiştir (Vico, 1990).

Vico için her araştırma yönteminin üç şeyden meydana geldiği söylenebilir: araçlar, tamamlayıcı yardımcı öğeler ve öngörülen amaç. Araçlar, sistematik ve düzgün bir ilerleme gerektirir; gerekli bir eğitimden sonra belli bir sanat veya bilim dalında ustalaşma işine girişen bir çırak; işene, uygun ve düzgün bir yöntemle yaklaşmalıdır. Araçlar, öğrenme işinin öncesinde yer alırlar; tamamlayıcı yardımcı öğeler ve yöntemler bu göreve eşlik eder. Öngörülen amaca gelince, bunun elde edilmesi öğrenme sürecinden sonra olsa da ne öğrenme sürecinin başında ne de tüm öğrenme süreci boyunca öğrenen kişi tarafından gözden yitirilmelidir. Bilimin yeni araçlarının bazıları yine bilimdir; bazıları sanattır; bazıları ya da

doğanın bir ürünüdür. “Tamamlayıcı yardımcı öğelere” gelince, bunlar mükemmellikleri onları kusursuzluk timsali olarak gösteren güzel sanatların ve edebiyatın eserleridir; matbaada kullanılan dizgilerdir; öğrenme kurumları olarak üniversitelerdir. Her tür entelektüel uğraşın amacı konusuna gelince: Vico için yalnızca tek bir şey göz önünde bulundurulur ve tek bir şeyin peşinden gidilir: ‘Hakikat’ın (Vico, 1990).

Hayal Gücü, Hafıza ve Belagat Vico’ya göre, doğanın taklit edilmesine dayanan şiir, hitabet, resim, heykel ve diğer güzel sanatlar alanlarında son derece kusursuz ürünlerin oluşturduğu bir zenginliğe sahibiz. Bu başyapıtların sunduğu rehberlik sayesinde, doğayı en iyi haliyle, kolaylıkla ve doğru biçimde taklit edebiliyoruz. Matbaanın icadı, sayısız kitabı hizmetimize sunmuştur. Bu nedenle, bilim insanlarımız yeteneklerini şu ya da bu yazarın bilgisi ile sınırlandırma mecburiyetinde değildir; hatta çok sayıda farklı, neredeyse sınırsız bir kültür kolunda ustalaşabilirler. Yine, büyük eğitim kurumlarımız var; yani, bütün bilimlerimizin ve sanatlarımızın mahzeni olan ve insanoğlunun entelektüel, manevi ve sözel becerilerini mükemmelliğe eriştirebilecekleri yer olan üniversiteler. Bu zihinsel etkinliklerin neredeyse tamamının güttüğu tek amaç hakikati soruşturmadır. İmdi, felsefi eleştiri gençlerimizi, ilk olarak ilgilenmeleri için zorladığımız konudur fakat genç insanların öncelikle sağduyu hakkında eğitilmeleri gerektiğinden, sağduyu gelişiminin ileri kuramsal eleştiri alışkanlığı tarafından bastırılmasını engellemek konusunda dikkatli olmalıyız. Pratik yargının bir kıstası olmasının yanı sıra sağduyu hem de belagatin yol gösterici bir ölçütüdür. Ergenlik dönemi hayal gücü açısından güçlüdür. Hayal gücü, her zaman gelecekteki gelişimin en doyurucu işareti olarak görüldüğünden hiç bir şekilde köreltilmemelidir. Dahası öğretmen, hayal gücünün tamamen aynısı olmasa da onun neredeyse bir benzeri olan öğrenci hafızasının eğitilmesi için en büyük özeni göstermelidir. Ergenlikte, hafıza diğer bütün yetenekleri dinçlik bakımından geride bırakır ve yoğun bir şekilde eğitilmelidir. Gençlerin hayal gücünün ya da hafızanın (ya da her ikisinin birleşiminin) egemen olduğu (resim, şiir, belagat, hukuk gibi) güzel sanatlara karşı olan doğal eğilimi, hiç bir şekilde körleştirilmemelidir; günümüzün bütün sanatlarının ve bilimlerinin ortak aracı olan ileri felsefi eleştiri de bu sanatların herhangi biri için ayak bağı olmamalıdır. Bu eksiklikten nasıl kaçınılacağını Antikçağ insanları iyi biliyorlardı. Gençler için açtıkları neredeyse bütün okullarda, mantığın rolü geometriyle karşılanıyordu. Çabalarını Doğanın eğilimini desteklemek yönünde yoğunlaştıran tıp hekimleri örneğini takip ederek, Antikçağ insanları, güçlü bir imgeler oluşturma becerisi olmaksızın kavranamayan geometri bilimini öğrenmeyi gençlerine zorunlu kılmıştı. Böylece, doğaya zarar vermeden,

ama yaşlarının zihinsel becerilerine ayak uydurarak usulca ve günbegün gençlerinin düşünme güçlerini beslemişlerdir (Vico, 1990).

Vico için eğitimin en önemli ve aslında tek amacı doğru eylemde bulunmamızı sağlamasıdır. Bu bağlamda, eleştiri; doğru düzgün konuşma sanatıdır; eş deyişle, belagat sanatıdır. Bu bağlamda, gençlere bilimlerin ve sanatların bütünselliği öğretilmeli ve onların entelektüel güçleri sonuna kadar geliştirilmelidir. Basiret ve belagat alanında kendilerini geliştirenler diye en baştan gençlerin sağduyuları güçlendirilmelidir. İmgelem ve belleksel yetenek gerektiren sanatlarda etkin olabilsinler diye onların hayal güçlerinin ve hafızalarının güçlenmesine olanak sağlamalıyız. Vico bunu şöyle dile getirir: "... daha sonraki aşamalarda, kendilerine öğretilenleri tam anlamıyla kişisel olarak değerlendirebilsinler diye eleştiriye öğrenmelerine imkan tanıyın. Öne sürülen herhangi bir argümanın herhangi bir tarafında yer almalarını sağlayan beceriler geliştirmelerine izin verin. Bunlar hayata geçirilse, genç öğrenciler sanırım bilim konusunda eksiksiz, pratik konularda yetenekli, belagat sanatında akıcı, şiir ya da resmi yorumlamada yaratıcı ve hukuk çalışmalarında öğrendikleri şeyleri hatırlama konusunda hafızaları güçlü olur. Öğrenme süreci devam ederken tartışmalara uluorta müdahil olma isteğine kapılmazlar, öğretmenleri müsaade etmedikçe banal bir sıradanlıkla herhangi bir fikri kabul etmeyi reddetmezler" (Vico, 1990: 22-23).

Eğitim Vico'ya göre, eğitim kuramımız, öğrencinin özellikle felsefi yetisinin; diğer bir deyişle, "birbirinden apayrı olan ve görünürde birbirinden tamamen farklı konular arasındaki benzerlikleri algılama kapasitesi"nin gelişimini de engellememelidir, zira bütün dâhiyane, keskin ve parlak ifade biçimlerinin kaynağını ve ilkesini oluşturan şey bu kapasitedir. Eğitilmiş bir insan belagati, özellikle cahil kalabalığın düşünme tarzlarına uygun hale getirmelidir. Eğitimsiz insanlar, uzunca bir mantık zincirini takip etmeyi, özellikle kaçan ve hiçbir şekilde yeniden yakalanamayacak olan kelimeleri yakalamayı epey zor bulurlar. Eğitimsiz bir dinleyici için konuşmacı böylesi bir kitleye seslenirken rahat, esnek bir ifade tarzı benimsemelidir. Eğitimde bazen, hatipliğe özgü tavırlardan birini ya da öbürünü kullanarak tek bir konu üzerinde durmalı ve onu vurgulamalı; öyle ki dinleyici onun söylediklerini aklına kazıyıp, ruhuna damgalayabilmeli. Beri taraftan, eğitim yöntemlerimizin en büyük eksikliği doğa bilimlerine gereğinden fazla önem vermemiz ve etiğe yeterli ilgiyi göstermememizdir. Asıl hatamız, etiğin insan karakterini, yaratılışını, tutkularını ele alan kısmını; hatta bu etmenlerle kamu hayatı ve belagat sanatını adapte etme tarzıyla ilgilenen yanını, ihmal etmektir. Vico'ya göre "... erdemlerin ve kötülüklerin farklı özelliklerini, iyi ve kötü davranış

biçimlerini, insanın farklı yaşlarının, iki cinsin, ekonomik ve sosyal sınıfların, ırk ve milletin tipik özelliklerini ve sanatların en zoru olan hayatta uygun davranışı sergileme sanatını ele alan bu disiplini yok sayarız. Hatta tüm çabamızı fiziki olguların incelenmesine harcarız, zira bu olguların doğası açık ve net bir şekilde ortadadır, diye düşünürüz” (Vico, 1990: 33).

Beri taraftan, insan iradesinin özgürlüğünden dolayı, belirlenmesi güç olan insan doğasını incelemek konusunda başarısızlıkla karşılaşırız. Şu halde, asıl eksiklik, doğa bilimlerine olan ilgimizin rakipsiz üstünlüğünden kaynaklanmaktadır. İşte, doğa bilimleri üzerinde yoğunlaştırılmış olan eğitimlerinden dolayı gençlerimiz toplum hayatında tutunamadıkları, yeterli bilgeliği ve basiretle davranamadıkları gibi insan psikolojisine karşı olan aşinalıklarını konuşmalarına yansıtamamakta ya da sözlerine tutku katamamaktadırlar. Aslında bilimde var olan soyut düşünme kriterini hayatın sağduyulu akışına uydurmak bir hatadır. Bu noktada soyut bilgi ile basiret arasında bir ayırım yapmak gerekir; buna göre, bilimde mükemmel akıl, pek çok fiziki etkiyi tek bir neden haline getirmede başarılı olan akıldır; basireti ilgilendiren alandaysa mükemmelliği, tek bir olaya neden olabilmiş çok sayıdaki olası nedenleri arayıp ortaya çıkaranlara ve bu nedenlerden hangisinin gerçek olduğunu tahmin edebilenlere bahşedilir.

Vico'ya göre, eskiçağda mantık, fizik ve etik öğretilerin eğitim ve öğretimi konusu, bu öğretileri insan davranışını yönlendirmesi gereken pratik sağduyuya uydurma işini iyi bir şekilde kotaran filozoflara emanet edilmişti. Günümüzde, tam aksine, Sokrates öncesi çağların tipik bir örneği olan fizik araştırma tarzına tekrar dönmüş görünüyoruz. İmdi, eğitimde çok önemli olan belagat insan doğasının ussal yanına seslenmez, ama neredeyse tamamen tutkularımıza seslenir. Belagatin işi ikna etmektir; bir konuşmacı kendisini dinleyenlerde istediği ruh halini ortaya çıkardığında ikna edici olur. İşte ruh somut imgelerle ayarlanmalı ve sevmeye zorlanmalıdır, bir kez sevdi mi inanmak ona çok daha kolay öğretilir; bir kere inanıp sevdi mi uyuşukluğunu yok etmek ve onu istemeye zorlamak için tutku ateşi aşılmalıdır. Ruhun çalkantılarını tek bir kaynaktan; yani, arzu etmekten çıkan içimizdeki insanın kötülüklerini faydalı bir şey haline getirmede iki şey muvaffak olabilir. Bunlardan birincisi felsefedir, felsefe bilge kişinin ruhundaki tutkuları hafifletir, öyle ki bu tutkular erdemlere dönüşür. Diğeri belagattir, belagat bu tutkuları bir bakıma ateşler, öyle ki erdem görevlerini yerine getirir. Öyleyse, eğitim kişinin dâhiyane bir yöntemle aklını eğitmesine, ister doğa hakkında isterse insanlar hakkında yahut da siyaset hakkında olsun konuları daha özgür ve parlak bir ifade tarzıyla incelemesine ve tartışmalı konuların her iki tarafını da savunmasına olanak tanınmalıdır (Vico, 1990).

Eğitimde şiirin önemine de dikkat çeken Vico için şiirsel deha göklerden gelen bir ihsandır ve bunun elde edilmesini sağlayacak bir enstrüman da yoktur. Kendilerine şairane bir ilham bahşedilen yazarlar, şiirlerini kültürel çalışmalarla zenginleştirmek niyetindeyseler farklı disiplinlerin her birinin çiçeğine konmayı bilmelidirler. Şairlere emsalsiz bir hayal gücü bahşedilmiştir ve onların içkin ruhu hafızadır; çocukları ise ilham perileridir. İmgelem ve hafızaları daha önceden güçlendirilmiş olan gençlere felsefi eleştiri öğretilirse, kuşkusuz onların şiirsel güçleri bu süreçten fayda sağlar. Şair, filozofun sade bir şekilde öğrettiği şeyi keyif vererek öğretir. Her ikisi de ahlaki vazifeleri öğretir; insan alışkanlıklarını ve davranışlarını betimler; erdemi ve kötülüklerden uzaklaşmayı teşvik eder. Gelgelelim, eğitilmiş insanlara hitap eden filozof bu konulara genel bir şekilde değinir. Oysa şair, işinin insanların çoğunluğuyla olması nedeniyle soylu eylemlerin ve şahısların şekillendirilebilir tasvirlerini sunmak suretiyle insanları ikna eder. Hakikatin basiretsizlik, bilgisizlik, heves, kader ya da şans altında derinlemesine saklı olmasına rağmen insan ilişkilerindeki pratik yargı hakikati olduğu gibi araştırırsa da şiir hakikate doğası ve mantığı gereği olması gerektiği şekliyle odaklanır. Eğitimde sağlam bir muhakemeye dayanan disiplinlerde (hitabet, şiir, tarih yazma sanatı) böylesi öğretici yardımları, öğrencinin hangi yoldan ve hangi yönde gitmesi gerektiğini gösteren yol işaretleri olarak görmeliyiz. Öğrenci, elbette, doğanın ideal biçimlerinin tasarımına doğru felsefe yönünde yürümelidir. Felsefenin gelişimine tam bir ilgi gösterildiği zaman yahut da (aynı şekilde) “ideal doğa” tasarımı göz önünde tutulduğu zaman Yunanistan, Roma ve modern çağ bu sanatların her birinde çok üstün yazarların en büyük eserlerini verdiklerini gördü. Geçmişte, bütün sanatlar ve disiplinler birbiriyle bağlantılıydı ve felsefenin kanatları altındaydı; sonradan birbirlerinden ayrıldılar. Bu ayrılışın müsebbibi olanlar büyük, kalabalık ve varlıklı bir şehri ele geçirmiş ve kendi güvenliğini tesis etmek için şehri yakıp yıkmış, şehrin sakinlerini birkaç kasabaya dağıtmış zorba bir yöneticiyle kıyaslanabilir (Vico, 1990).

Vico, eğitimde yaratıcı dehanın önemi üzerinde de durur. Mesela, en göz alıcı sanat eserlerinin ilgili alandaki öğrencilere yardımcı olmak yerine onlara engel olduğunu söyler. Ona göre, bizlere sanat eserleri bırakanların gözlerinin önünde doğada var olan en iyi şeylerin dışında taklit edecekleri hiçbir model yoktu. Ama taklit etmek için en önemli sanat eserlerini, mesela en iyi tabloları model alanlar çoğu zaman daha iyilerini yaratamazlar. Şöyle ki: “... bunlarla aşık atmak imkansızdır, zira taklitçilere ne öncellerinin hayal gücü ne onların sahip olduğu hayvani duygularının canlılık ve bereketi ne bu duyguların beyinden ele geçişini sağlayan benzer sinir yapısı ne de

aynı teknik tecrübe ve kompozisyon becerisi bahşedilmiştir. Taklitçi kimselerin öncellerini aşamadıklarından veya onlarla denk düşemediklerinden onların başarılarının gölgesinde kalırlar” (Vico, 1990: 46).

Vico'ya göre, matbaa, yüksek kitap maliyetleri ve el yazmalarını edinmek ve incelemek için uzun süre seyahat etme zorunluluğu gibi Antiklerin mustarip oldukları külfetlerin üstesinden gelmemizi sağlamıştır. Çoğu zaman Antikçağ insanların böylesi kitaplara erişimi reddedilmiştir. Bu kitapların sahipleri, el yazması suretlerin tek sahibi olmanın sağladığı ayrıcalığı paylaşmak istemiyorlardı. Günümüzde, aksine, kitaplar her yerde bol miktarda ve çeşitte, aynı zamanda herhangi bir kimsede de vardır ve oldukça makul fiyatlardadır. Ancak kitapların bolluğunun ve ucuzluğunun daha az üretken olmamıza neden olduğu gerçeği ile karşı karşıyayız. Aslında, kitapların elle yazıldığı zamanlarda sadece ünleri sınanmış ve oturmuş yazarların yazdıkları eserler çoğaltılırdı, zira yalnızca bu kitaplar çoğaltma zahmetine ve emeğine değen kitaplardı ve böylesi kitapların fiyatı bazen çok yüksek olurdu öyle ki öğrenciler kendi el yazmaları ile bu kitapları çoğaltmak zorunda kalırlardı. Günümüz eğitiminde gençler için bundan daha iyi bir alıştırma olamaz; metin üzerinde derinlemesine düşündürüp acele etmeden ya da ara vermeden sakın bir şekilde, süreklilikle yazdırmalıyız onlara; zira, kendimiz çoğaltarak üstün körü bir bilgi değil esas metne karşı bir samimiyet kazanır ve adeta yazarın kendisine dönüşürüz. Maalesef günümüzde pek çok yazar sadece hor görülüyor aynı zamanda küçümseniyor. Bazı yazarlar ise hiç okunmadılar ve adları yıllarca ağza bile alınmadı; ta ki şans eseri daha eğitilmiş kişiler tarafından yeniden canlandırılıp ilgi uyandırılana kadar. Her döneme damgasını vuran o dönemin bir “tini”, bir dehası vardır. Güzellik gibi, yenilik de, modası geçtikten sonra, gün gibi aşık olan bir takım kusurları beğendirir. Çalışmalarından bir kazanç sağlamak isteyen yazarlar kendi zamanlarının eğilimlerini takip ederler. Edebiyatın kendi hizipleri, bağlılıkları ve modası vardır; edebiyat cumhuriyetinde gücü kavrama ve elinde tutma gizemi içinde uygulanan kurallar vardır. Hatta öğrenciler, özellikle daha genç ve en alçak gönüllü olanları, büyük üstatların isimlerinden etkilenirler (Vico, 1990).

Görüldüğü üzere, Vico'ya göre, öncelikle antik eserler okunmalıdır, zira onlar kendilerini kanıtlamış bir güvenilirlik ve gücü temsil ederler. Bu bağlamda, okullarımız öğrencilerin egzersizler yaparak beden güçlerini ve çevikliklerini geliştirmeleri yanında genç beyinlerin eğitilebileceği ve güçlendirilebileceği yerler olmalıdır. Eğitimde, bütün sanatların ve bilimlerin yavrusu, anası ve ebesi olan felsefenin gelişimine yoğun bir ilgi

göstermek ve felsefi alanda otoriteye bel bağlamayıp asıl erdemler dışında kalan şeyler hakkındaki tüm sorunları tartışmaya açık ustalık kazandırmak gerekir. Hatta kamu işleri konusunda bilinmesi gereken her ne varsa, öğrenciler bunları en ince ayrıntısına kadar filozoflardan öğrenmelidir. Gelgelelim, geçmişte felsefe tarafından kucaklanan ve birleştirici bir hevesle canlandırılan bilimler ve sanatlar günümüzde hiç de asıllarına uygun olmayan bir şekilde parçalanmış ve bölünmüştür. Sonuç olarak, öğrencilerin eğitimi öylesine çarpık ve hedeften yoksun bir haldedir ki bazı açılardan gerçekten derin bir şekilde eğitilmiş olmalarına karşın kültürleri bütünüyle (ve bütün gerçekte bir bilgelik çiçeğidir) tutarsızdır. Vico, bu ciddi eksiklikten sakınmak için ilgili kişilerin tüm bilim dallarını içinde yaşanan siyasi düzenin özüyle uyumlu hale getirmek üzere tek bir sistem içinde koordine etmelerini teklif eder. Bu yolla, tutarlı bir bilgi bütünü tesis edildikten sonra, kamu düzenimizin dehasına uygun düşecek bir eğitim-öğretim olanaklı hale gelecektir.

Descartes ve Vico arasındaki asıl tartışma Descartes'ın "Metot Üzerine Konuşma" adlı eserinin başında da belirttiği gibi retorik ve imgelemin değeri üzerinedir. Descartes retorik ve kültürü kesinlik kaynağı olmadıkları gerekçesiyle yadsır. Descartes'a göre bir fikir eğer açık ve seçik ifade ediliyor ise o fikrin savunulması için retoriğe gerek duyulmaz. Beri taraftan Vico ise retoriğin, imgelemin ve kültür eğitiminin önemini ısrarla savunmaktadır. Zira Kartezyen bilim yöntemi her yerde yaygın bir biçimde çocukların imgelem, retorik ve kültür eğitimi pahasına öğretilmektedir. Kartezyen bilim ve eğitimde özellikle çocuklara matematik ve eleştiri eğitimi verilmektedir. Vico'ya göre ise çocukların küçük yaşlardan itibaren imgelemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Vico'nun düşünme yöntemi ve biçimi tamamen imgelem ve tamamen retorik üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla Vico insanları eğitebileceğimiz en iyi düşünme ve bilim yapma yöntemini belirlemeye çalışmaktadır. Vico bunun için iki yöntem saptar: Birincisi Antikçağ felsefesi biliminde öne çıkan retorik ve imgelem, ikincisi de Vico'nun çağında egemen olan ve eski çağ geleneğini yadsıyan Kartezyen yöntemdir. Vico bu bağlamda Kartezyen yöntem karşısında antikçağın yönteminin değeri ve önemini savunur. Vico'ya göre bir araştırma yönteminin üç kısmı vardır. Birincisi, araştırmanın kendisiyle araştırma yönünün ilerleme kat ettiği sistematik düzen de diyebileceğimiz araçlar (enstrümanlar); ikincisi araştırma ilerlerken kullanılacak aletler de diyebileceğimiz yardımcı unsurlar olan okunacak kitaplar; üçüncüsü ise araştırmanın amaçları da diyebileceğimiz hedefler. İşte Vico antikçağın bu eğitim, öğretim ve bilim yöntemini canlandırırken öğrencilerin düşünürken hata ve yanlışları nasıl bulacaklarını öğreten yöntemi eleştirir. Kartezyen

yöntemde vurgu, temellerindeki zayıflıkları göstermek üzere fikirleri eleştiriye tabi tutmaktır. Antikçağın en önemli enstrümanı topikler sanatıdır. Bu sanat ile kişi fikirler arasındaki bağlantıları kurmak üzere imgelemi kullanır. Ayrıca öğrencilere diğer insanların argümanlarını eleştirmekten ziyade nasıl yeni argümanlar oluşturacaklarını gösterir.

Vico'ya göre topikler sanatının öğretilmesi gerekmektedir; çünkü çocukların doğal olarak güçlü imgelemleri vardır bu yönlerinin erken yaşta geliştirilmesi gerekir. Çocukların bu güçlü imgelemlerini geliştirdikten sonra Kartezyen eleştiri yöntemini öğrenmelerinde bir sakınca yoktur. Vico'ya göre çocukların bu imgelemlerini geliştirmek öylesine aslidir ki imgelem etik eylemler için de vazgeçilmezdir. Kartezyen yöntem matematik ve geometrik kesinliğin görülebileceği örneklerde etkindir ancak gelgelelim çoğu etik durumlarda bu kesinlik mümkün değildir. İşte bu gibi durumlarda topikler sanatı çok aslidir çünkü sadece bu sanat kişiye en iyi eylem biçimini kavramasını sağlayabilir diğer insanları da bu yolu izlemeleri konusunda ikna edebilir. Basiretli kişiler mevcut yerleşmiş inanç ya da kanıyı eleştirmekten ziyade bir duruma bakmanın yeni yollarını açığa çıkarmak için imgelemlerini kullanabilen insanlardır. Şu halde imgeler ve topikler sanatı Kartezyen yöntemin sağlayamayacağı bir biçimde basiret için aslidir. İşte Vico'nun Kartezyen yöntem karşısında retoriğin gücünü savunmasının asıl nedeni tamda budur. Vico'ya göre bilimin ve eğitimin amacı bilgelik peşinde koşmaktan başka bir şey değildir. Vico için insan doğasında iki asli unsur vardır: birincisi hakikate yönelme, ikincisi yeni hakikatlerin keşfinden keyif alma. Buna göre insan doğası gereği hakikate eğilimlidir ve keşfettiği yeni şeylerde soylu sağlam ve güvenilir şeyler bulmaktan haz alır. Vico'ya göre çocuklukta akıl zayıf ama hafıza güçlüdür bundan ötürü eğitimde her şeyden önce hafıza eğitimine önem verilmelidir. Vico için hafıza eğitimi demek diller öğrenmektir. Dillere öncelik verilmesinin önemli bir nedeni dilin insan toplumunu inşaa etmede en güçlü araç olmasıdır. İşte eğitim insanı hakikate, iyiliğe ve tanrıya yabancılaştırmamalıdır. Aslında bilgelik peşinde koşma bu yabancılaşma durumunu aşmaktır. Öyle ki Vico'ya göre etimoloji çalışmaları da felsefi bir alettir dolayısıyla sözcüklerin kökeninin anlaşılması ve kavranması bilgelik yolunda çok değerlidir. Uzun vadede hümanite araştırmalarına yönelen ve bunların peşinden giden milletler bilgeliğe erişirler ve bundan sonra diğer alanlarda da üstünlüğu elde edebilirler. Hümanite araştırmaları ve sevgisi olmadan ne barış elde edilebilir ne de zafer kazanılabilir. Öyle ise insan doğasındaki eksik yanlar özgür sanatlar ve bilimlerin bütüncül (holistik) bir çalışmasını gerektirir.

Görüldüğü üzere, Vico'nun en önemli epistemolojik formülasyonu "verum est factum" dur; buna göre hakikat olguya dönüştürülür. Hakikat yapılmış olandır. İşte eskiçağın bilgelik anlayışının anlam ve önemi bu "verum factum" ilkesinde ifadesini bulmaktadır. Vico'ya göre doğa dünyasını tanrı yarattığı için en iyi onu tanrı bilebilir insanlar ise en iyi kendi yaratmış oldukları insan dünyası, kültür ve tarih dünyasını bilebilir. Buna göre, bilimin asıl odak noktası doğa dünyası değil insan dünyasıdır. İnsan dünyasını insanlar yaptığı için bu insan dünyasının nedenini de yine insanlar kavrayabilir. Zira Vico'ya göre bir şey hakkında hakikati bilmenin ölçütü o şeyi yapmış olmaktır.

Bu bağlamda, Vico'ya göre eğitimin ve bilimin asıl amacı yabancılaşma problemini aşmaktır. Hâlbuki Kartezyen eğitim insanı hakikate, iyiliğe ve bilgeliğe karşı yabancılaştırmaktadır. İşte Vico'nun çağı için önemli bir tespiti, tüm araştırma ve eğitimin eleştiriyile başladığıdır; başka deyişle her türden bilgeliğe karşı eleştirel bir tutum takınmaktır. İşte bu tutumun kaynağı Kartezyen felsefe ve eğitimidir. Buradan Vico'nun eleştirel tutumu yadsıdığı çıkarılmamalıdır, çünkü Vico bu tutumun çocuklara erken yaşlarda öğretilmesine karşıdır. Çocuklar sadece eleştirinin peşinden gider ve tek, kesin olan her ne ise onu benimserlerse, olanaklı ya da muhtemel olanı görmezden gelirler. İşte Kartezyen eğitim dikkatini doğa bilimlerine verirken moral eğitimi ve karakter eğitimini ihmal eder. İnsanlar arası ilişkileri ve yaşamı olumsuz etkileyen Kartezyen eğitim öğrencilerdeki basiret ve sebatı geliştirmede; sabır ve metaneti öğretmede yetersizdir. Halbuki bunlar toplum yaşamında ve insanlararası ilişkilerde onusuz olunmaz erdemlerdir.

Aslına bakılırsa, Vico için eğitim, insanın doğal yabancılaşma koşullarının üstesinden gelebilmesinin aracıdır. Kartezyen felsefeden esinlenen eğitim ise bu yabancılaşmayı pekiştirmektedir, zira insanın Hakikate karşı yabancılaşması tüm bilgiye karşı Kartezyen eleştirel tutum takınması yüzündendir. Eleştirinin amacı hakikati hatadan arındırmak yanında en küçük hata şüphesini de ortadan kaldırmaktır. Vico eleştiriye ya da eleştirel tutuma karşı değildir, gelgelelim bu tutumun çocuklara erken yaşlarda öğretilmesine karşıdır. Bu noktada belirtmekte yarar var, sağduyu da(ortak duyu) Vico için çok önemli bir kavramdır; Vico bundan "normal, sistematik olmayan ve herkes de yaygınca görülebilecek bir mantığı" anlar; bu kavram belli bir takım kanaat, sanı, inanç ve fikirleri yaratır ve besler. İşte Vico öğrencilerin öncelikle bu sağduyu eğitiminden geçirilmelerini salık verir ki yetişkinliklerinde pratik eylemlerde bulunurken etik olmayan davranışlardan kaçınırlar.

Vico eğitim programları oluşturulurken insanın gelişim dönemlerine çok dikkat edilmesi gerektiğini de savunur. Vico'ya göre akıl insanda her daim etkin gel gör ki gençlikte imgelem ve hafıza daha etkin; dolayısıyla eğitimin sırası ve düzeni insan gelişimine uygun olmazsa, hafıza ve imgelemin gelişimi telafi edilemeyecek şekilde engellenir. Akıl yaşlılıkta daha baskınken, imgelem ve hafıza gençlikte egemendir. İmgelem ve hafıza çocukluktan itibaren köreltilmeden geliştirilmelidir, çünkü çocukların gelecekteki yetenekleri bu yetiyle çok yakından ilgilidir. Şiir, güzel konuşma ve içtihat sanatlarında bu yetiler onsuz olmaz şeylerdir. İşte Kartezyen felsefeden esinlenen eğitim belli bir takım sanatların gelişimini engellediği gibi daha da kötüsü insanların bu sanatlar aracılığıyla bilgeliğin izini sürmesinin önünü de tıkamaktadır. Bu durum da insanın kendisine yabancılaşmasını pekiştirip insanı doğası gereği peşine düşüp araştırması gereken Hakikatten de uzaklaştırıyor, eş deyişle, insan hakikate de yabancılaşıyor. Dolayısıyla eleştiri eğitimine geçmeden önce öğretime topiklerden başlanmalı; bilindiği gibi topikleri önce Aristoteles sonra da Cicero argümanlar çalışması ve araştırması olarak görmüştür gelgelelim Vico için topikler demek eldeki meseleyi soruşturmak üzere tasarlanmış argümanların icadı demektir. Vico'nun çağı gibi günümüzde de eleştiri önce geliyor ve devamlı işleniyor, halbuki argümanların icadı doğası gereği hakikatin değerlendirilmesi işinden önce gelmelidir; buna göre, "topikler eleştiriden önce gelir". Öyle anlaşılıyor ki Vico topikleri bir araştırma ya da keşif yöntemi olarak görüyor, eş deyişle, topikler sanatı zihinleri usamlama sanatında yaratıcı ve hünerli kılan bir sanattır. İlhamını Kartezyen felsefeden alan eğitim anlayışı sadece "kesin" olanı kabul ediyor ve gerçeğe yakın sıkı benzerlikleri, yani, ihtimali ve olası şeyleri dışarda bırakıyor. Yalnızca eleştiri yöntemini izleyerek bir şey hakkında, o şeye ilişkin olanaklı pek çok malumatı bilmeden, yargıda bulunuluyor; Vico'ya göre böylesi yargılar doğru ve kesin olamazlar. Dahası bu tür eğitim sadece öğrencileri kendilerine ve hakikate yabancılaştırmakla kalmıyor toplumun geri kalanını da aynı şekilde etkiliyor. Zira sadece eleştiri eğitimi almış olanlar elde ettikleri ya da edebilecekleri yeni hakikatleri toplumun geri kalanıyla paylaşmıyor ve bunları onlara öğretmiyor.

Aslına bakılırsa, topikler eğitiminden geçmedikleri için bu kişiler elde ettikleri yeni hakikatleri paylaşmak ve öğretmek isteseler dahi kitleleri bu hakikatleri benimsemeleri hususunda ikna edemezlerdi. Kartezyen eğitim anlayışı "insanlara düşünmeyi öğretme iddiasındadır", fakat Vico'ya göre eğitim-öğretim sanatı, hitabet sanatında olduğu gibi, dinleyicilere bağlıdır ve öğretmen ya da hatip konuşmasını halka, kamuya göre ayarlamalıdır. Halk sıkıcı usamlamalardan haz etmez ama genellikle incelikli ve aydınlatıcı

argümanlardan etkilenir. Vico'nun eserlerinde problem edindiği konulardan biride insanın ne olduğu ve ne olabileceği arasındaki çelişkidir. Ona göre insan doğası gereği hakikati bilebilir ve iyi eylemler sergileyebilir. İşte eğitim insanı ne olduğundan ne olabileceğine dönüştürmenin aracıdır. Bu yüzden topikler eleştirinin zorunlu tamamlayıcısıdır; dolayısıyla insanın hakikat araştırmasında eleştirinin zorunlu tamamlayıcısıdır. Ayrıca, topikler gençlerin yetenek ve kabiliyetlerini muhafaza etmek için daha yararlıdır çünkü gençlikte baskın olan imgelem ve hafızadır; halbuki eleştiri yetişkinlikte kabiliyet ve yetenekleri muhafaza etmede daha faydalıdır zira bu dönem aklın daha egemen olduğu dönemdir. Topikler bir de yeni hakikatlerin kitlelere iletilmesinde çok yararlıdır. Kitlelerin çoğunluğu uslamlama kapasitesinden yoksundur. İşte topikler hem yeni bilgi elde etmemize yardımcı olur hem de bu edinilen bilgileri kitlelere öğretmekte destek olur.

Sonuç olarak, Vico'ya göre eğitimde gerek topikler gerekse de eleştiri zorunludur ve her ikisinin de öğrencilere öğretilmesi öğrencilerdeki sağduyuyu (ortak duyu) geliştirecek ve onları toplum yaşamında basiretli ve belagatlı kılacaktır; hem de doğruyu yanlıştan ayırarak yargıda bulunmalarını sağlayacaktır. Vico için ilhamını Kartezyen felsefeden alan modern yöntem ve eğitimin getirdiği en büyük tehlike devamlı doğa bilimleriyle meşgul olmak ve moralite ile ilgili problemleri ihmal etmektir. Hâlbuki moral meseleler karakter eğitimiyle ve toplum hayatıyla doğrudan ilgilidir. Günümüzde bize kesin görüldüğü ölçüde devamlı doğayı araştırıyoruz; insan doğasına bakmıyoruz çünkü o bize belirsiz geliyor. Halbuki asıl olan insan doğasına bakmaktır. Vico için bu araştırma ve eğitim yönteminin sonucu öğrencilerde yeterli basiret gelişimini engelliyor ki bu da onların toplum yaşamındaki eylemlerini olumsuz yönde etkiliyor. Kartezyen eğitim ve bilimsel yöntemin amaçladığı hakikat, öğrencilerin iyi eylemler sergilemelerini engellemektedir, çünkü burada tek amaç vardır ve bilimsel yöntemi hayatın her alanı için rehberlik edecek yegâne ve en iyi ilke olarak dayatmaktadır.

Giambattista Vico: Eğitim ve Bilim

- Descartes, Ren  (2010a), Aklın Yönetimi İçin Kurallar, (ev. M mtekim  kmen), Sosyal Yayınları: İstanbul.
- Descartes, Ren  (2010b), Metot  zerine Konuşma (ev. Atakan Altınörs), Paradigma Yayıncılık: İstanbul.
- Vico, Giambattista (1983) On Humanistic Education Six Inaugural Orations, (ev. Donald Phillip Verene), Cornell University Press: New York.
- Vico, Giambattista (1990) On the Study Methods of Our Time (ev. Donald Phillip Verene), Cornell University Press: New York.
- Vico, Giambattista (2000) New Science (ev. David Marsh) Penguin Classics: London.